

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 21.960, s. 72-73; BA, Cevdet-Darphane, nr. 974; TSMA, nr. E 169, 7768; *Ķānūnnāme-i Sulţānī ber-Muceb-i ʿOrf-i ʿOş-mānī* (nşr. R. Anhegger — H. Inalcık), Ankara 1956, tür.yer.; Kudāme b. Caʿfer, *Ķitābū'l-Ķarāc*, Köprülü Ktp., nr. 1076, vr. 19^a vd.; İbn Memmātī, *Ķavānīnū'd-devāvīn*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3360, tür.yer.; Selānikī, *Tārīh* (İpşirli), II, 744, 753; Evliya Çelebi, *Se-yahatnāme*, I, 565-567; X, 135-136; Ebū'l-Hasan Ali b. Yūsuf el-Hakīm, *ed-Devĥatū'l-müştebike fi ħavābiti dāri's-sikke* (nşr. H. Mūnis), Madrid 1959, tür.yer.; Rāşid, *Tārīh*, II, 383-384; Lutfī, *Tārīh*, V, 17; *en-NūĶūdū'l-ʿArabīyye ve'l-İslāmīyye ve ʿilmū'n-nūmmīyyāt* (nşr. Anistās el-Kermelī), Kahire 1939; Barkan, *Kanunlar*, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 384-385; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, s. 68, 69, 346, 374; Halil Sahillioğlu, *Kuruluşta XVII. Asrın Sonuna Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme* (doktora tezi, 1958), İÜ İktisat Fakültesi, tür.yer.; a.mlf., *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi (1640-1740)* (doçentlik tezi, 1965), İÜ İktisat Fakültesi, tür.yer.; a.mlf., "The Introduction of Machinery in the Ottoman Mint", *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World*, İstanbul 1992, s. 261-281; a.mlf., "İkinci Süleyman'la İkinci Ahmed Zamanlarında bakır Para üzerinde bir enflasyon denemesi (h. 1099-1103/m. 1687-1691)", *Bülten, İstanbul Numizmatik Derneği Dergisi*, özel sayı, nr. 10, İstanbul 1992; a.mlf., "Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", *İFM*, XXIII (1963), s. 11-74; a.mlf., "Türk Para Tarihi Bakımından Eski Hesap Kitaplarının Değeri", *BTTD*, sy. 7 (1968), s. 71-75; Abdülvehhāb Hasan Hüsnī, *Varaĳāt I*, Tunus 1965, s. 400 vd.; Artuk, *İslāmī Sikkeler Katalođu*, I-II, tür.yer.; Ramazan Şeşen, *Salāhaddīn Devrinde Eyyübiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 136, 201-202, 218 vd.; Luis Şeyho, "en-Naşrāniyye ve ādā-bühā fi'l-İslām", *el-Meşruĳ*, XIX, Beyrut 1921, s. 304 vd.; İbnū'l-Haklı Lutfī, "Usūl-i Mesĳkūkāt-ı Osmāniyye", *Ulūm-ı İktisadiyye ve İctimāiyye Mecmuası*, I/14 (1325), 177-221; Abdurrahman Şeref, "Topkapı Saray-ı Humāyunu", *TOEM*, I/5 (1328), 279-280; Musa Kāzım, "Darphāne'nin Ahvāl-i Dāhiliyyesi", a.e., II/9 (1329), s. 551-557; Pakalin, I, 394-397; M. Longworth Dames, "Gazneliler", *İA*, IV, 747-748; A. S. Ehrenkruetz v.dğr., "Dār al-ĳarḃ", *EJ²* (Fr.), II, 120-124.

HALİL SAHİLİOĞLU

DARRĀB

(الضراب)

Ebū Muhammed Hasen

b. İsmāil b. Muhammed ed-Darrāb

el-Gassānī el-Mısırī

(ö. 392/1002)

Muhaddis.

313'te (925) doğdu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakta, "Darrāb" lakabını darphāne görev yapması sebebiyle aldığı bildirilmektedir. Bağdatlı İsmāil Paşa diğer kaynakların aksine onu

"Savvāf" lakabıyla anmaktadır (*Hediyyetü'l-ʿarīfīn*, I, 272). Mısır'da yaşamakla birlikte hadis tahsili için çeşitli yerlere seyahat etmiş ve oralarda devrin ünlü üstatlarıyla görüşmüştür. Ahmed b. Mer-vān ed-Dīneverī, Da'lec b. Ahmed, Ali b. Abdullah b. Ebū Matar gibi hocalardan hadis almıştır. Talebeleri arasında ise başta oğlu Ebū'l-Kāsım Abdülaziz olmak üzere kendisinden yaşça büyük olmasına rağmen meşhur muhaddis Dārekutnī ve Mālinī bulunmaktadır.

Pek çok hadis rivayet ettiği bildirilen Darrāb'ı Dārekutnī ve başkaları zayıf saymış, Zehebī ise onun orta seviyede fakat güvenilir bir muhaddis olduğunu söylemiştir. Kadı Ebū Bekir Ahmed b. Mer-vān ed-Dīneverī'nin *Ķitābū'l-Mücdālese ve cevāhirü'l-ʿilm* adlı eserini rivayet edenlerden biri de odur. Darrāb Rebūl-evvel (veya Rebūlūlahir) 392'de (Ocak veya Şubat 1002) Mısır'da vefat etmiştir.

Eserleri. 1. *Zemmūr-riyā² fi'l-a² mālī ve'ş-şöhretī fi'n-nās ve'l-aĥvāl...* Eserin bir nüshası Zāhiriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Mecmūa, nr. 101, vr. 275^a-300^a). 2. *Ķitābū'l-Mürū² et*. Muhtelif kaynaklarda Darrāb'ın bu kitabıyla tanındığı ifade edilmekle birlikte eserin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir. İbn Hacer el-Askalānī onun Mālik b. Enes'ten rivayete dair bir eserinden başka *Aĥbāru Mısır*, *Aĥbārū'l-mu²allimīn* ve *el-Mizāĥ* adlı eserleri bulunduğunu da söylemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mākūlā, *el-İĳmāl*, V, 207; Sem'ānī, *el-Ensāb*, VIII, 150; Zehebī, *el-İber*, II, 183; a.mlf., *A²lāmū'n-nübelā²*, XVI, 541-542; Safedī, *el-Vāfi*, XI, 405; İbn Hacer, *Lisānū'l-Mizān*, II, 197; Süyūtī, *Hüsnū'l-muĥā᳚ara*, I, 371; İbnū'l-İmād, *Şezerāt*, III, 140; *Hediyyetü'l-ʿarīfīn*, I, 272; Kehāle, *Mu²cemū'l-mu²ellifīn*, III, 207; Sezgin, *GAS*, I, 213.

SELMAN BAŞARAN

DARUGA

Moğol devlet teşkilâtında idarî, askerî ve malî yetkilere sahip büyük memurlara verilen unvan.

Farsça metinlerde ve sözlük kitaplarında dārūga şeklinde geçen daruga (daruĥa, darugaĳı, darugaĳın) Moğolca'da "basmak, sıkmak, daraltmak", mecazi olarak da "mühürlemek" anlamına gelen daruĥu kelimesinden türemiştir. Terim olarak Türkçe'de yargan, baskak, Arapça ve Farsça'da ise hākim ve şāh-ne ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Moğol idarî geleneğinde darugalığın çok önemli bir yeri vardır. Başlangıçta yeni zaptedilen şehirlere tayin edilen darugalar hem sivil hem de askerî işlerden sorumlu idiler. Darugalık XIII-XVIII. yüzyıllar arasında Moğollar'da ve Moğollar'ın halefi olan bütün devletlerin idarî teşkilâtında yaygın olarak vardır. Darugalar nüfus sayımını organize etmek, mahalî orduyu düzenlemek, posta teşkilâtını kurmak, vergileri toplamak ve bunları merkeze ulaştırmakla yükümlü idiler.

Kaynaklara göre Cengiz Han ilk defa 1218 yılında Karahıtay Hükümdarı Küçlüg Han tarafından kuşatılan Almalıĳ (Kulca) şehri hākimî Bozan oğlu Suĳnak Tegin'i daruga olarak tayin etmiştir. Cengiz Han'ın Çin ve batı seferleri sırasında zaptettiği veya kendi istekleriyle Moğol hākimiyetini tanıyan şehirlerin hemen hepsinde büyük hanın nāibi durumunda olan birer daruga vardı. Darugalar askerî ve malî işler yanında büyük hanlığın istihbarat işlerini de yürütürlerdi. Moğol istilâsı sırasında büyük han adına hizmetleri yürüten darugalar daha sonraki devirlerde bu görevlerden bir veya birkaçını birlikte üstlenmişlerdir. Darugalar görev ve yetkilerinin işareti olarak özel mühür (nişan, damga) taşırlardı. Cengiz Han'ın batı seferinden itibaren Batı Türkistan, İnan ve Kafkasya'da da daruga ve baskak unvanlı memurlar rastlanmaktadır. Öte yandan Moğollar'ın daha Cengiz Han'dan itibaren hākimiyetleri altına aldıkları siyasî teşekküllerin memurlarından istifade ettikleri ve bu hususta Uygurlar'ın ilk sırayı aldığı bilinmektedir. Cengiz İmparatorluğu'nun Yakınoğu'daki temsilcisi olan İlhanlı Devleti de idaresi altında bulunan Türkler'den faydalanmış, bu durum İlhanlılar'ın kısa bir zaman sonra Türkleşip İslāmlaşması ile sonuçlanmıştır. İlhanlılar'dan sonra kurulan Celāyiriler, Timurlular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular'da daruga tabirinin, herhangi bir şehrin veya idarî birim in idare, inzibat ve malî işlerine bakan büyük memur mānasında kullanıldığı bilinmektedir. Tarihî kayıtlara göre sadece büyük şehirlerin değil küçük kasabaların da darugaları vardı. Darugalık unvanı Timurlular ile Bābürlüler gibi Hindistan'da hüküm süren Türk devletlerinde de mevcuttu. Özellikle Bābürlüler'de daruga çeşitli dairelerin başındaki emirler ve bazı saray görevlileri için yaygın olarak kullanılan bir terim olmuştur. Devlet teşkilâtında dārūga-i herĳare, dārūga-i tophāne, dā-